

Araştırma Makalesi
Research Article

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: 2022 Cilt-Sayı: 15(3) ss: 744-758

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: 2022 Vol-Issue: 15(3) pp: 744-758

<http://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.1101555

Geliş Tarihi / Received: 14.04.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 03.07.2022

Yayın Tarihi / Published: 31.07.2022

FAİZSİZ FİNANS PERSPEKTİFİNDEN İÇ DENETİM VE GELENEKSEL İÇ DENETİM ANLAYIŞIYLA KARŞILAŞTIRILMASI

Berrin KARACAER ¹
Ganite KURT ²

Öz

Faizsiz finans kurumlarının (FFK) asli amacı İslami finansal ürünler sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda FFK'ların tüm işlemlerinin İslami ilke ve kurallarla uyumlu olması gerekmektedir. İslami iç denetim, FFK'ların işlemlerinin İslami uyumluluğu konusunda makul güvence sağlayan bir yönetim fonksiyonudur. Bu çalışmanın amacı, FFK'lara özgü bir fonksiyon olarak İslami iç denetim kavramını açıklamak, İslami Finansal Kurumlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)'nin İslami iç denetim standartlarını incelemek ve İslami iç denetimin geleneksel iç denetime kıyasla benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Çalışmada yöntem olarak kapsamlı bir literatür taraması yaklaşımı tercih edilmiş ve geleneksel iç denetim ile İslami iç denetim amaç, faaliyet alanı, süreç, bağımsızlık ve objektiflik, yetkinlik gereksinimi ve denetim yaklaşımı açılarından karşılaştırmalı şekilde tartışılmıştır. İslami iç denetimin, birçok açıdan geleneksel iç denetimle benzerlik gösterdiği; ancak İslami uyum gerekliliği nedeniyle amaç, faaliyet alanı, süreç, bağımsızlık ve objektiflik, yetkinlik gereksinimi ve denetim yaklaşımı açılarından bazı noktalarda geleneksel iç denetimden farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, Türkiye'de İslami iç denetimin AAOIFI standartları çerçevesinde açıklandığı ve geleneksel iç denetimle karşılaştırıldığı öncül bir çalışmadır. Ayrıca çalışma, FFK'larda İslami iç denetim uygulamalarını AAOIFI standartları ekseninde geliştirmek için hem FFK'lar hem de düzenleyiciler için kavramsal bir kılavuz olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler : Faizsiz Finans Kurumları, İslami Finans, İslami İç Denetim, AAOIFI, IIA.

Jel Sınıflandırılması : G21, M42.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bankacılık Ana Bilim Dalı, berrin.karacaer@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4831-843.

² Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Finans ve Bankacılık Bölümü, ganite.kurt@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6438-2501.

Atf/Citation (APA 6):

Karacaer, B., & Kurt, G. (2022). Faizsiz finans perspektifinden iç denetim ve geleneksel iç denetim anlayışıyla karşılaştırılması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 744-758. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.1101555>.

INTERNAL AUDIT FROM INTEREST-FREE FINANCE PERSPECTIVE AND COMPARISON WITH THE TRADITIONAL INTERNAL AUDIT APPROACH

Abstract

The primary purpose of interest-free financial institutions (IFI) is to offer Islamic financial products. For this purpose, all transactions of IFIs must comply with Islamic principles and rules. Islamic internal auditing is a management function that provides reasonable assurance about the Islamic compliance of IFIs' operations. The aim of this study is to explain the concept of Islamic internal auditing as a function specific to IFIs, to examine the Islamic internal auditing standards of the Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI), and to reveal the similarities and differences of Islamic internal auditing compared to traditional internal auditing. In the study, a comprehensive literature review approach was preferred as a method and traditional internal audit and Islamic internal audit were discussed comparatively in terms of purpose, field of activity, process, independence and objectivity, competence requirement and audit approach. It has been concluded that Islamic internal audit is similar to traditional internal audit in many respects; however, it differs from traditional internal audit in some points in terms of purpose, field of activity, process, independence and objectivity, competence requirement and audit approach due to the Islamic compliance requirement. The study is a pioneer study in which Islamic internal auditing in Turkey is explained within the framework of AAOIFI standards and compared with traditional internal auditing. In addition, the study can be considered as a conceptual guide for both IFIs and regulators to develop Islamic internal audit practices in IFIs in line with AAOIFI standards.

Keywords : Islamic Financial Institutions, Islamic Finance, Internal Shariah Audit, AAOIFI, IIA.

Jel Classification : G21, M42.

GİRİŞ

FFK'ların ortaya çıkışı, küresel finans arenasında yeni bir akım yaratmış; İslami finans endüstrisinin büyümesi, İslami finans ürünlerinin ve yönetiminin de gelişmesiyle sonuçlanmıştır. Rekabetçi bir ortamda, İslami uyum, FFK'ları geleneksel muadillerinden ayıran temel özelliklerden biri olarak algılanmaktadır. FFK'ların tüm süreçlerde, sistemlerde ve faaliyetlerde İslami ilkelere dayalı olarak faaliyet göstermeleri zorunludur. İslami uyum, FFK'ların varlığının devamlılığının sağlanması ve İslami ilkelere uyumlu ürünlere yönelik artan talebin karşılanması açısından son derece önemlidir (Abu Kasim, 2012:22). İslami uyumun kapsamı, FFK'ların hesap verebilirliğini ve şeffaflığını yansıtmaktadır. İslami finans sisteminin paydaşları, FFK'lardan aynı zamanda İslam inancı tarafından belirlenen sosyo-ekonomik hedeflere (toplumsal refah) hizmet etmelerini beklemektedir (Dusuki, 2008:144). Dolayısıyla mevcut küresel finansal sistemde, FFK'ların sorumlu, kapsayıcı ve sürdürülebilir İslami finansal faaliyetler ve operasyonlar oluşturmaları gerekmektedir (BNM, 2016).

FFK'lar için mevcut ekonomik sistemde İslami ilkelere tam uyumu sağlamak zordur, ancak İslami uyumsuzluk faaliyetlerini önleme çabaları dikkate değerdir (Ab Ghani ve Abdul Rahman, 2015:107). FFK'ların nihai amacı, İslami ilke ve kurallara uygun İslami finansal ürünler sunmaktır. Ancak, FFK'ların birçoğunun kötü yönetim uygulamaları nedeniyle İslami uyum konusunda başarısız olduğu görülmektedir (Askari, Iqbal, Mirakhor, 2009: 56). İslami finans endüstrisinin kamu güvenini artırmak için etkili bir İslami kurumsal yönetim mekanizması sağlaması son derece önemlidir (Abdul-Rahman, 2011: 139; Grassa, 2013: 335). Etkili bir İslami kurumsal yönetim için ise, FFK'larda geleneksel finansal kurumlarda bulunanlara ek yönetim unsurlarına ihtiyaç bulunmaktadır (Alhabshi, 2016; BNM, 2016).

İslami kurumsal yönetime özgü fonksiyonlardan biri de İslami iç denetimdir. İslami iç denetim, FFK'larda İslami ilke ve kurallara uyumu temin ederek, hesap verebilirliği ve şeffaflığı sağlamak için temel bir yönetim fonksiyonudur. İslami iç denetim sürecinde temel amaç, FFK yönetiminin İslami ilke ve kuralların uygulanmasına ilişkin sorumluluklarını yerine getirdiğine dair sistemin paydaşlarına makul güvence sağlamaktır.

Bu kavramsal çalışma, faizsiz finans sektörünün sürdürülebilirliği için hayati rolü olan İslami iç denetim fonksiyonu üzerine yoğunlaşmaktadır. Öncelikle FFK'lara özgü kurumsal yönetim mekanizmaları açıklanarak, kurumsal yapı içerisinde İslami iç denetim işlevinin yeri belirlenecektir. Sonrasında denetim kavramı İslami bir bakış açısıyla tartışılacaktır. Bir sonraki bölümde İslami iç denetim kavramı açıklanacak ve İslami iç denetimin gereklilikleri sektörde en kapsamlı kılavuz olarak genel kabul gören İslami Finansal Kurumlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) standartları çerçevesinde belirtilecektir. Son olarak İslami iç denetim ile geleneksel iç denetim karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulacaktır.

I. FFK'LARDA KURUMSAL YÖNETİM MEKANİZMALARI

Enron, Worldcom, Arthur Andersen gibi dev şirketlerin muhasebe uygulamalarındaki hileler ile hisse senedi fiyatlarını, sermaye piyasalarını ve yatırımcı güvenini olumsuz yönde etkileyen yönetim skandalları nedeniyle iflas etmeleri sonrasında, kurumsal yönetim tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Bu şirket skandallarının etkisi, yatırımcıların şirket yöneticilerinin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini arttıracak yönetim mekanizmaları talep etmesiyle sonuçlanmıştır (Elad, Wong, Bongbee, 2018: 88). Kurumsal yönetimin yönetim kurulu ve denetim komitesi gibi unsurları son yıllarda muhasebe ve finans araştırmacıları tarafından büyük ilgi görmektedir. Bu bağlamda, dünya çapında birçok ülke, hissedarların haklarını korumak için kendi kurumsal yönetim sistemlerinde birtakım reformlar hayata geçirmiştir. Kurumsal yönetimin unsurları olarak şirketlerin yönetim kurulu, denetim komitesi, iç denetçiler ve dış denetçiler arasındaki açık ve samimi iletişim finansal raporlamanın da kalitesini arttırmıştır (Masruki, Hanefah, Dhar, 2020: 92).

Faizsiz finans perspektifinden kurumsal yönetim kavramı, geleneksel kurumsal yönetimden çok farklı değildir, çünkü her ikisi de paydaşların tüm çıkarlarını ve haklarını koruyarak kurumun hedeflerine ulaşması için yönlendirilen ve kontrol edilen bir sistemi içermektedir (Hasan, 2009: 2). Ancak geleneksel kurumsal yönetimden farklı olarak, faizsiz finans bakış açısıyla kurumsal yönetim ilkesi, monoteizmin epistemolojik yönüne dayanmaktadır (Arwani, 2018: 172). İslam inancının temeli olan Tevhid, İslami finans açısından, Tanrı'nın hakkının tanınmasını ve tüm paydaşların sorumluluklarını ifade etmektedir. Tanrı'ya karşı sorumluluk, Tanrı'nın temsilcisi olan ve kendi eylemlerinden sorumlu olan şirketler de dahil olmak üzere hesap verebilirlik kavramında yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle, İslami perspektiften kurumsal yönetim bağlamı; hissedarlar, yönetim kurulları, yönetim ve paydaşlar arasındaki ilişkinin ötesine geçerek, kişinin Tanrı ile olan ilişkisini nasıl sürdürebileceğine kadar uzanmaktadır (ISRA, 2013).

FFK'lar için kurumsal yönetimin benzersizliği iki temel unsurdan kaynaklanmaktadır: (i) iş ve işlemlerin İslam ilkelerine uygun olarak yürütülmesini zorunlu kılan inanca dayalı yaklaşım ve (ii) hissedarların servetinin maksimize edilmesini tanıyan kâr güdüsü. Bu iki unsur zaman zaman birbirleriyle çatışabilmektedir ve bu nedenle, FFK'lar için kurumsal yönetim çerçevesi, bu gerilimleri etkin bir şekilde ele alırken, sistemin büyümesi ve gücü için geniş fırsatlara izin veren kolaylaştırıcı bir çerçeve sağlamaktadır (Haniffa, 2010: 2).

FFK'lar, sundukları ürün ve hizmetlerde İslami ilkelere tam olarak uyma konusunda temel bir yükümlülüğü olan etik finans kurumları olarak kurulmuştur. FFK'larda İslami uyum, FFK'ların sunduğu operasyonel faaliyetlerin ve ürünlerin İslam ilkeleriyle çelişmemesi anlamına gelmektedir (Rahman ve Bukair, 2013: 28). Müslümanlar için ekonomik faaliyetlerindeki İslami uyum, servetlerini yasaklanmış işlerden koruyarak manevi bir ihtiyacı karşılamaktadır (Zainuldin, Lui, Yii, , 2018:42). FFK'ların itibarı,

müşterilerin İslami uyuma ve yatırımcının korunmasına ilişkin konulara ilişkin algılarına büyük ölçüde bağlıdır (Khalid, Hussin, Sarea, Shaarani 2021: 685). İslami ilkelere uyulmaması, sadece bireysel FFK'lar için değil, aynı zamanda tüm İslami finans sistemi için itibar kaybı neticesinde geniş kapsamlı sonuçlara yol açabilecek bir risk alanıdır (Shafii, Salleh, Mohd-Hanefah, Jusoff, 2013: 30). Geleneksel finans kurumlarının aksine, ürün ve hizmetlerde İslami ilkelere uyum prensibi FFK'ların benzersiz bir özelliğidir, aksi halde paydaşların FFK'lar tarafından sunulan helal ürün ve hizmetlerin yasallığına olan güvenini inşa etmek imkânsız olacaktır (Haridan, Hassan, Karbhari, 2018: 1021). Sonuç olarak FFK'lar, ürünlerinin ve operasyonlarının İslami ilkelere uygun olmasını sağlamakla yükümlüdür, çünkü paydaşlar İslami bankaların ürün ve işlemlerinin halihazırda İslami ilkeleri karşıladığından emin olma hakkına sahiptir (Bukair & Rahman, 2015: 532). Ayrıca İslami bakış açısına göre FFK'larda raporlamanın temel amacı, tüm işlemlerin İslami ilke ve kurallara uygun olduğunu göstermektir (Bukair & Rahman, 2015: 535). Bu nedenle, geleneksel kurumsal yönetim unsurlarından farklı olarak FFK'larda, İslami uyumu sağlamak için en yüksek sorumluluğu taşıması beklenen bir İslami denetleme kurulu bulunmaktadır. İslami denetleme kurulu tarafından uygulanan İslami denetim sürecini desteklemek için ayrıca, FFK'ların kendi İslami iç denetim ve İslami uyum fonksiyonu ekiplerini oluşturmaları gerekmektedir. Her iki işlev de İslami denetleme kuruluna İslami ilkelere uyumla ilgili veri ve bilgi sağlamakla görevlidir. İslami uyum fonksiyonunun görevi şirket politikalarının, sistem ve prosedürlerinin yanı sıra ticari faaliyetlerinin İslami ilkelere uygunluğu konusunda *ex-ante* (önleyici) İslami denetim yapmaktır. İslami iç denetim ise, bir işlem gerçekleştirildikten sonra *ex-post* (iyileştirici) İslami denetimden sorumludur. İslami denetleme kurulunun, İslami inceleme yoluyla tüm yönetim süreçlerini denetlemesi beklense de, uygulamada İslami denetleme kurulunun bünyesinde yer alan İslam alimlerinin büyük ölçüde FFK'ların İslami iç denetim departmanına güvendiği gözlemlenmektedir (Bahari & Baharudin, 2016: 972). Bu uygulama, İslami uyuma ilişkin *ex-post* denetim süreçlerinin, büyük ölçüde, İslami denetleme kurulunun kendisi tarafından değil, FFK'ların İslami iç denetim birimi tarafından belirlendiğini göstermektedir (Bahari & Baharudin, 2016: 972).

FFK'ların bahsedilen kurumsal yönetim mekanizmalarına rağmen; var olan çalışmaların analiz bulguları, FFK'ların mevcut İslami yönetim uygulamalarında, özellikle İslami yönetime genel yaklaşımın yönleri, İslami iç yönetim çerçevesi, yetkinlik mekanizmaları, bağımsızlık, şeffaflık, gizlilik, operasyonel prosedürler ve İslami denetleme kurulunun nitelikleri konusunda boşluklar ve eksiklikler olduğunu göstermektedir (Yahya & Mahzan, 2012:131).

II. FAİZSİZ FİNANS PERSPEKTİFİNDEN DENETİM ANLAYIŞI

FFK'lar, İslami dünya görüşü açısından faaliyet göstermekte, bu nedenle farklı öncelikleri ve odakları olan Müslüman toplumlara (Kasim & Sanusi, 2013:13), geleneksel bankacılık sisteminden farklı denetim ve muhasebe yöntemleri gerektiren bir sistem içinde hizmet etmektedirler (İbrahim, 2000: 23). İslami denetim, özellikle yeni İslami finansal ürünler konusunda tavsiyeler veren ve FFK'ların İslami ilkelere uyması için performans izleme sistemi sağlayan bir araçtır. Geleneksel denetim ve finansal raporlama, Anglo-Amerikan normlara uygundur ve herhangi bir dini yasa veya kural tarafından yönlendirilmez. Khan (1985), FFK'lardaki denetimin, batı tekniklerinden İslam toplumunun kurumsal ve sosyo-ekonomik altyapısına uyanları özümlediğini belirtmektedir. Ancak birçok batılı değer ve normun İslami uygulamalarla uyumsuzluğu halen açıklama gerektirmektedir (Hamid, Craig, Clarke, 1993: 134; Mirza & Baydoun, 1999: 41). Anglo-Amerikan muhasebe düşünce ve uygulamalarına dayanan denetim standartları ve finansal raporlama, İslami işlemlerin temelini oluşturan İslami gereklilikleri karşılamadığından FFK'ların ihtiyaçlarına yeterince hizmet etmemektedir.

İslami denetim, basitçe İslami ilke ve kurallara uygunluk için bir denetim onayı olarak tanımlanabilir. Amaç FFK'nın tüm işlemlerinin İslami ilke ve kurallara uygunluğu konusunda gerçeğe uygun bir görüş bildirilmesini sağlamaktır. Bununla birlikte, özellikle karmaşık ve riskli yapıdaki İslami finans açısından detaylandırıldığında, tanımın finansal kurumların yönetiminin daha geniş bir yönünü kapsamaması gerektiği açıktır. İslami çerçevede denetimin kapsamı, geleneksel denetimin kapsamına

kıyasla iş organizasyonunun çeşitli sosyal ve ekonomik yönleriyle de ilgilendiğinden çok daha geniştir (Khan, 1985: 66). Dolayısıyla, İslami denetimin karmaşık konuları göz önüne alındığında, İslami denetimin incelenmesinin ve anlaşılmasının hayati olduğu düşünülmektedir (Besar, Abd-Sukor, Abdul-Muthalib, Gunawa, 2009: 301).

Konvansiyonel finansal raporların amacı, kullanıcılara kapitalist ekonomide kıt kaynakların tahsisi ile ilgili kararların alınması ve değerlendirilmesi için faydalı olan bilgileri sağlamaktır. FFK'ların da finansal raporlama için benzer amaçları bulunmaktadır. Ancak FFK'ların paydaşları (yöneticiler, denetçiler, hesap sahipleri, alacaklılar gibi) ve bu ticari kuruluşlarla işlem yapan taraflar, FFK'ların mali ve diğer tüm işlemlerinde ilave olarak İslami gerekliliklere uygunluk konusuyla da ilgilenmektedir. İslami bir ekonomide, kâr-zarar paylaşımı temelinde sermaye sağlayan mudi, FFK tarafından beyan edilen kârın (veya zararın) İslami açıdan helal olduğuna dair genişletilmiş bir güvenceye ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla; İslami finans işlemlerinin İslami kural ve ilkelere uygun olarak ölçülmesini, kaydedilmesini ve raporlanmasını sağlamak için İslam hukuku ile uyumlu olarak geliştirilen muhasebe ilkeleri, geleneksel bankacılık ile karşılaştırıldığında faizsiz finansın önemli bir ayırt edici özelliğidir (Karim, 1990: 43). Bu noktadan yola çıkarak daha geniş bir bakış açısıyla FFK'ların denetimi, İslami ilke ve kurallar ile geçerli finansal raporlama çerçevesi arasındaki uygunluk derecesini tespit etmek için dini ve sosyo-ekonomik eylemler ve olaylar hakkındaki iddialara ilişkin kanıtları objektif olarak elde etmeye ve değerlendirmeye yönelik sistematik bir süreç olarak tanımlanabilir (Arwani, 2018: 173).

İslami denetçinin konvansiyonel denetçiden farklı olarak en kritik noktası yargıda bulunurken etkilendiği ilke ve faktörlerin heterojen yapıda olmasıdır (Arwani, 2018: 180). Bu durum İslami konularla ilgili net olmayan hususların detaylıca incelenmesini gerektirmektedir. Çağdaş uygulamada konvansiyonel denetçi, borçlulara ödünç verilen fonlar ve bunların borçlular tarafından nasıl kullanıldığı konusunda FFK'larda olduğu gibi paydaşlara karşı sorumlu değildir. Denetçilerin ayrıca, yenilenemeyen kaynakların tükenmesine neden olabilecek veya sosyo-ekonomik dışsallıklar yaratabilecek, işletme tarafından üstlenilen yatırımlar veya işlemler hakkında yorum yapma konusunda herhangi bir sosyal yükümlülüğü bulunmamaktadır (Khan, 1985: 67). Öte yandan denetçinin rolü, yönetim uygulamalarının ve bunların toplum üzerindeki etkisinin incelenmesini kapsamamaktadır. Denetçilerin finansal tabloların ilgili denetim standartlarına göre hazırlandığına dair doğru ve adil bir görüş belirtmesini gerektiren geleneksel denetimden farklı olarak, FFK'ların denetimi daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Bunun nedeni, denetçilerin, yönetimin sadece İslami hükümlere değil, aynı zamanda insan yaşamının durumunu tüm boyutlarda korumak ve iyileştirmek olan İslamın daha geniş amacına (makasid-ı İslam) da uyduğunu doğrulamalarının gerekmesidir. Diğer bir deyişle, FFK'ların denetimi yalnızca yasal finansal denetimle sınırlı değildir, aynı zamanda FFK'ların varoluş nedeni olan İslami incelemeyi gerektiren denetimi de kapsamaktadır (Sarea & Hanefah, 2013: 53).

İslami denetim konusu özellikle İslam ekonomisinin büyümesiyle birçok araştırmacı tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Ancak bu girişimlerin İslam ekonomisi, İslami finans ve İslam hukuku perspektiflerinden kapsamlı şekilde devamının gelmediği görülmektedir (Khalid, 2019: 85). Literatürde İslami denetim ile geleneksel denetim arasındaki kavram karşılaştırmaları üzerine yapılmış sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu eksiklik, İslami denetim tarafından hangi geleneksel denetim kavramlarının benimsenebileceğini ve kavramsal farklılıkların denetçilerin yargılarını gerçekleştirme şeklini ne kadar etkileyebileceğini belirlemek açısından önemlidir.

III. İSLAMİ İÇ DENETİM

FFK'ların sunduğu ürün ve hizmetlerde bulunan İslami ilkelere uygunluk, Müslümanların FFK'ları tercih etmelerinin temel nedenidir (Prakosa & Zuchri, 2011:81). İslami finans sistemine halkın güvenini sağlamanın yanı sıra “helal” ürün ve hizmetlerin güvenilirliğini sürdürmek için İslami uyum arayışı zorunludur (Haridan, Hassan, Karbhari, 2018:1023). İslami uyumu sağlayabilmek için her

FFK'da, İslami ilkelere uygun olmayan faaliyetleri en aza indiren mekanizmaları izlemek ve kontrol etmekle görevli bir İslami denetleme kurulu bulunmaktadır (Zainuldin, Lui, Yii, 2018: 61). Ancak, daha önce yapılan bazı araştırmalar, FFK'larda İslami uyumun garantör kuruluşu olan İslami denetleme kurulunun işlevinin tam olarak çalışmadığını göstermiştir (Hasan, 2014: 25). Bu durumun, İslami denetleme kurulu üyeleri tarafından üstlenilen diğer faaliyetler nedeniyle, İslami denetimin gerektiği gibi yürütülebilmesi için yeterli zamanın ayrılamamasından kaynaklandığı belirtilmektedir (Ghani, Ariffin, Abdul-Rahman, 2019: 143). Sonuç olarak yaygın uygulamada İslami denetim işlevinin İslami denetleme kurulu tarafından İslami iç denetimi üstlenen FFK çalışanlarına devredilmiş olduğu görülmektedir (Nugraheni, 2012: 78). Prensipten ziyade, İslami iç denetimin varlığı, İslami denetleme kuruluna İslami uygunluk denetimini gerçekleştirirken bir destek sistemi olarak tasarlanmıştır.

İslami bankaların iç denetim departmanı tarafından yürütülen İslami iç denetim faaliyeti; sözleşmelerin, anlaşmaların, politikaların, ürünlerin, işlemlerin, mutabakat ve ana sözleşmenin, mali tablo raporlarının incelenmesini kapsamaktadır (Yahya & Mahzan, 2012: 133). Aynı zamanda organizasyon yapısı, insan gücü, süreç ve bilgi teknolojisi uygulama sistemleri üzerinde uygunluk denetimi ve İslami yönetim sürecinin yeterliliğinin gözden geçirilmesini içermektedir (BNM, 2010) İslami iç denetimin amacı ise, FFK'larda İslam uyumlu iç kontrol sisteminin kurulması, eksiksiz standart çalışma prosedürlerinin oluşturulması ve raporlama sisteminin güvenilirliğinin sağlanmasıdır (ISRA, 2013). Bu süreçte, sürekli periyodik değerlendirme, FFK'larda İslami uyumluluğu ölçmek için sağlam ve etkili bir iç kontrol sisteminin bel kemiği olarak hizmet etmektedir (Rahman & Rahim, 2011: 141).

İslam temelli iç denetim, FFK'larda İslami uyumluluğu sağlamak ve finansal sistemin hesap verebilirliğini ve şeffaflığını geliştirmek için temel bir kurumsal yönetim fonksiyonudur. İç denetimin işlevi, FFK'lara uygun bir iç kontrol sisteminin mevcut olmasını ve ticari faaliyetlerin verimli, etkin ve ekonomik bir şekilde yürütülmesini sağlamada yardımcı olmaktır. Geleneksel iç denetimde olduğu gibi İslami iç denetimde de en önemli amaç makul güvencenin sağlanmasıdır. İslami iç denetçi, denetim süreci boyunca incelediği işlem ve kontrollerin İslami ilke ve kurallarla uyumlu olduğuna dair kendini tatmin etmeli ve sürecin sonunda FFK'nın iç kontrolünün uygun ve etkili olduğuna dair güvence vermelidir. İslami iç denetçi, FFK'ların hem finansal hem de İslami uyum bilgilerine bakarak faaliyetlerin doğru ve uygun şekilde yürütülmesini sağlamaktadır (Kasim, İbrahim, Sulaiman, 2009: 129). İslami uyumluluğu sağlamak için, her ürünün prosedürlerini değerlendirerek (Shafii, Salleh, Shahwan, 2010:7) ve iç kontrol sistemlerinin sağlığını kontrol ederek (Shafii & Salleh, 2010:31) İslami denetim uygulamalarını gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte, İslami iç denetçi kurumsal yönetim açısından bir uyum aracı olarak hizmet etmenin yanı sıra, iyi bir iç danışmanlık kaynağı sağlamaya da hizmet etmektedir (Yahya & Mahzan, 2012: 142).

Hali hazırda İslami iç denetim uygulamaları konusundaki en kapsamlı kılavuz rehber olarak hem bilim adamları hem de uygulayıcılar tarafından AAOIFI yönetim standartları (AAOIFI GS) kabul edilmektedir. Kuruluş tarafından geliştirilen standartlar şu anda önde gelen tüm FFK'lar tarafından kullanılmaktadır ve uluslararası İslami finans uygulamasının uyumlaştırılması için temel oluşturmaktadır (Bloomberg, 2022). Bazı ülkeler AAOIFI standartlarını tamamen benimserken, diğerleri kendi yargı yetki alanlarındaki düzenlemelere ek olarak kısmen benimsemişlerdir.

AAOIFI İslami iç denetim konusundaki ilk standardını 1999 yılında denetim yerine inceleme terimini tercih ederek "İslami İç İnceleme" başlığı ile yayınlamıştır (AAOIFI GS/No:3). İslami iç denetim uygulamaları için bu standardın yetersiz geldiği noktaların olduğu görüldüğünden, 2019 yılında AAOIFI tarafından geliştirilerek revize edilmiş yeni bir standart yayınlanmıştır (AAOIFI GS/No:11). Revize edilmiş standartta AAOIFI bu kez konuya açıklık getirmek, sektör uygulamaları ile kurumsal yönetim çerçevesi açısından tutarlılığı sağlamak amacıyla "İslami İç Denetim" terimini kullanmıştır. Söz konusu standardın amacı "daha önceki standardı temel alarak faaliyetlerini İslami ilke ve kurallara uygun olarak yürüten FFK'larda İslami iç denetime ilişkin gelişmiş rehberlik sağlamak" şeklinde belirtilmiştir (AAOIFI GS/No:11). Standart, kalite kontrol, etik gereklilikler, hedefler ve organizasyon yapısının yanı sıra, İslami uygunluk amaçlı iç denetim için temel prosedürleri, dokümantasyonu ve raporlama ile mesleki gereklilikleri öngörmektedir. Bu revize edilmiş standart, özellikle önceki standarda göre aşağıdaki önemli değişiklikleri getirmiştir (AAOIFI, 2022) :

- a. İslami iç denetimin kapsamı ve yapısı açıklanıp, İslami iç denetimin işlevleri açıkça tanımlanmıştır;
- b. İslami iç denetimle ilgili daha net tanımlar eklenmiştir;
- c. İslami iç denetimin ayrıntılı amaçlarını ortaya koymuştur;
- d. İslami iç denetim ile İslami uyum işlevi arasındaki farklar netleştirilmiştir;
- e. İslami iç denetim oluşturmanın genel sorumluluğu ve kilit yönleri açıklığa kavuşturulmuştur;
- f. İslami iç denetimin dış kaynak yoluyla sağlanmasına özel olarak izin verilmiştir;
- g. İslami iç denetimin kurumsal raporlamasının ayrıntılı bir açıklaması sağlanmıştır;
- h. İslami iç denetimin çalışanlarla (insan kaynakları) entegrasyonu geliştirilmiştir; 1. İslami iç denetimde teknolojinin kullanımına ilişkin rehberlik sağlanmıştır;
- i. İslami iç denetimin temel prosedürleri ve süreçleri eklenmiştir;
- j. Minimum dokümantasyon ve arşivleme gereksinimleri belirtilmiştir;
- k. İslami iç denetim raporunun türlerinin içeriğine ilişkin rehberlik sağlanmıştır.

Standardın sağladığı değişikliklerden de görülebileceği gibi, AAOIFI, var olan standardı geliştirme sırasında hem İslami finansın kapsamını genişletmeye yönelik genel eğilimi, hem de özellikle finans sistemi ve iç denetim anlayışının gelişimindeki küresel eğilimleri dikkate almıştır. Standardın, FFK'nın faaliyetlerini standartlaştırmaya yardımcı olması ve İslami finansın önemli büyüme hızının Müslüman inancına sahip insanları bu alana giderek daha fazla çekmesi nedeniyle, İslami iç denetim ile ilgili temel kavramları tanımlaması önemlidir. İslami iç denetim faaliyetinin özellikleri dikkate alınarak temel kavramların ayrıntılı bir şekilde ifade edilmesi ve gerçekleştirilen prosedürlerin ayrıntılı açıklaması, İslami uyumluluğu ve İslami iç denetçilerin çalışmalarını önemli ölçüde iyileştirmiştir (Novikova & Kharisova, 2019: 359).

Standart İslami iç denetimi kurumsal yönetimin, yönetimden bağımsız fonksiyonel bir parçası olarak tanımlamaktadır ve İslami iç denetimin temel amacı FFK yönetiminin İslami denetleme kurulu tarafından belirlenen İslami kural ve ilkelerin uygulanmasına ilişkin sorumluluklarını yerine getirdiği konusunda makul güvence sağlamak şeklinde belirtilmiştir. Esas amacının dışında İslami iç denetimin İslam uyumlu bir yönetim yapısı, yeterli iç kontrollerin varlığı ve İslami risklerin yönetim mekanizması konularında da güvence sağlaması gerekmektedir (AAOIFI GS/No:11). Standart FFK'lar için özel bir iç kontrol tanımına da yer vermiştir: "İç kontrol; FFK'nın üst yönetimi tarafından tüm diğer düzenlemelerin yanında özellikle İslami ilke ve kurallar çerçevesinde usulüne uygun olarak onaylanan sistemler ve süreçler bütünüdür." Ayrıca standart ile İslami ilke ve kuralların hiyerarşisi de belirtilmiştir (AAOIFI GS/No:11):

1. AAOIFI tarafından yayınlanan Şer'i standartlar;
2. İlgili yargı alanının düzenleyici organı tarafından yapılan düzenlemeler;
3. Varsa ilgili yargı alanının merkezi İslami denetleme kurulu kararları;
4. AAOIFI'nin İslami yükümlülük gerektiren finansal raporlama standartları;
5. FFK bünyesindeki İslami denetleme kurulu karar ve tavsiyeleri.

Standartla İslami iç denetim faaliyetlerinin ayrı bir bağımsız birim, iç denetim birimine bağlı bir birim veya hizmet alımı yoluyla yürütülmesine izin verilmiştir. Ancak önerilen, tarafsızlığın sağlanabilmesi için bağımsız bir İslami iç denetim birimi kurulmasıdır. İslami iç denetçilerin İslami uygunluk konusundaki bağımsızlığına ve tarafsızlığına ve ayrıca devam eden prosedürlerin kalite kontrolüne özellikle vurgu yapılmıştır. Standartta göre İslami iç denetim fonksiyonunun örgütsel durumu; bağımsızlık, tarafsızlık ve sorumluluk ilkelerine uygun olmalıdır. İslami iç denetim biriminin

yönetimden ve temel faaliyetlerden bağımsızlığı ancak üst yönetime doğrudan tabi olduğunda sağlanabilecektir. Bu nedenle, İslami iç denetim fonksiyonu, yönetimden bağımsız olmalıdır, ancak kuruluştan (FFK) bağımsız olması gerekmez (AAOIFI GS/No:11). Yönetim kurulu, denetim kurulu ve İslami denetleme kurulu İslami iç denetim işlevine tam ve sürekli destek sağlamalıdır. İslami iç denetim işlevinin tüm belgelere, raporlara, sistemlere vb. sınırsız erişime sahip olması gerekmektedir. İslami iç denetim birimi, tüm yönetim seviyeleri, İslami denetleme kurulu ve dış denetçilerle doğrudan ve düzenli temaslara sahip olmalıdır. İslami iç denetçiler, ürün geliştirme ve İslami uyum fonksiyonu dahil olmak üzere herhangi bir operasyonel faaliyeti yürütmemeli veya herhangi bir yönetim işlevi gerçekleştirmemelidir. İslami iç denetim fonksiyonu, bağımsız denetimin kapsamına ve sorumluluklarına ilişkin açık ve belgelenmiş ilkelere sahip olmalıdır. Genel bir kılavuz olarak, bu ilkeler aşağıdaki hususları kapsamalıdır (AAOIFI, 2022):

- a. Bağımsız değerlendirmelerin sıklığı;
- b. Değerlendirmelerin kapsamı;
- c. Değerlendirmeyi yürütmekten sorumlu kişilerin nitelikleri ve eğitim düzeyi.

İslami iç denetim sürecinde özellikle önemli olan insan kaynağıdır; bu nedenle İslami iç denetçilerin mesleki yeterliliğine büyük önem verilmiştir. Standart, İslami iç denetçiler için önemli gereklilikler belirleyerek sürekli gelişim ve eğitim ihtiyacını vurgulamaktadır. Standartta göre İslami iç denetçi İslam hukuku, denetim, iç kontrol ve mevzuata uygunluk alanlarında uzman ve İslami finansın genel ilkeleri, ürünleri ve süreçleri hakkında da bilgi sahibi olmalı, ayrıca AAOIFI tarafından yayımlanan "İslami Finansal Kuruluşların Muhasebecileri ve Denetçileri için Etik Kurallar"ın yanı sıra Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) tarafından yayımlanan "Etik Kurallar"ın ve uygulanabilir diğer ilgili etik kuralların gerekliliklerini taşımalıdır (AAOIFI, GS/No:11). FFK'lar ek olarak disiplinler arası bir ekip olması gereken İslami iç denetim faaliyetini yürütmekle görevlendirilen personel için kendi kriterlerini de geliştirmelidir. Standart İslami iç denetim birimi başkanı için de özel gereksinimler belirlemiştir (AAOIFI GS/No:11):

- a. Bu pozisyona uygun bir yükseköğrenim veya mesleki yeterliliğe (tercihen muhasebe, denetim, iç denetim ve/veya İslami uygunluk denetimi alanında) sahip olmak;
- b. İslami bankacılık ve/veya finans operasyonlarında ve işlevlerinde ve ayrıca İslam hukuku alanında uzman olmak;
- c. İslami uyum, iç veya dış İslami uygunluk denetimi, iç denetim, dış denetim vb. alanlarda en az 3 yıl (tavsiye olarak 5 yıl) deneyime sahip olmak;
- ç. Alanında gerekli bilgi ve becerilere ilişkin olarak İslami denetleme kurulu tarafından onaylanmış olmak.

Son olarak; standartta İslami iç denetim sonuçlarının raporlanmasına ilişkin hususlar da belirtilmiştir. Denetim raporları ilk aşamada yönetim ve denetim kurullarına, ikinci aşamada İslami denetleme kuruluna sunulmaktadır. Ayrıca periyodik raporlar ilgili dönemi takip eden 3 ay, birime özel raporlar ise denetimin bitiminden itibaren 1 ay içinde sunulmuş olmalıdır (AAOIFI, GS/No:11). Her iki rapor formatı da standart ekinde belirtilmiştir.

IV. İSLAMİ İÇ DENETİM İLE GELENEKSEL İÇ DENETİMİN KARŞILAŞTIRILMASI

IIA iç denetimi şu şekilde tanımlamaktadır: "Bir kuruluşun operasyonlarına değer katmak ve geliştirmek için tasarlanmış bağımsız, nesnel bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim; risk yönetimi ile kontrol ve yönetim sürecinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek için sistematik, disiplinli bir yaklaşım getirerek bir kuruluşun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur" (IIA, 2017). Tanımda yer alan unsurları kapsamakla birlikte İslami iç denetim, geleneksel iç denetimden İslami

İlkelere uygunluk prensibi nedeniyle ayrılmaktadır. Bu fark, iç denetimin kurumun hedeflerine ulaşabilmesi için gerçekleştirilecek çalışmaları içermesi nedeniyle üzerinde önemle durulması gereken bir husus olmaktadır. İslami uyum hedefi nedeniyle FFK'ların iç denetimi, geleneksel tasdik kavramının ötesinde organizasyonun çeşitli sosyal ve ekonomik yönlerinin incelenmesini ve yorumlanmasını da gerektirdiğinden geleneksel iç denetime göre çok

daha kapsamlıdır (Khan, 1985: 70). Dolayısıyla İslami iç denetçilerin İslami uyum konusunda özel bir sorumluluğu bulunmaktadır ve İslami kurallara dayanan tartışmalı durumlara karşı her zaman eleştirel olmalıdırlar (Puspitasari & Handayani, 2020: 102). İslami finans sistemi bağlamında; İslami iç denetçilerin, sadece geleneksel iç denetçilerin meslek kuruluşlarının gerektirdiği denetim becerilerine değil, özellikle fıkıh bilgisi gibi ek niteliklere de sahip olmaları beklenmektedir (Ali, Shahimi, Shafii, 2018: 179; Bekkin, 2014: 173). İslami iç denetçi, hukuk kuralları ve mesleki ahlak kuralları ile karşılaştırıldığında daha çok İslami kaynaklarda belirtilen dini kurallar tarafından yönlendirilmektedir (Hood & Bucheery, 1999: 27).

AAOIFI standartlarına göre İslami iç denetim ile IIA tarafından Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi (IIPF) kapsamında yayımlanan Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları (ISPPA) açısından iç denetimin önemli yönlerinin karşılaştırmalı bir incelemesi Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. AAOIFI ve ISPPA Çerçevesinin Karşılaştırılması

KONU	AAOIFI	ISPPA
Amaç	"FFK'ların yönetiminin, FFK'nın İDK'si tarafından belirlenen İslami kural ve ilkelerinin uygulanmasındaki sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamak." (GS/No:3) "FFK'nın faaliyetlerinin İslami ilke ve kurallara uyumluluğu ile ilgili olarak yönetime ve İDK'ya görüş bildirmek suretiyle makul güvence sağlamak."	"İç denetim, bir kuruluşun faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmek için tasarlanmış bağımsız, nesnel bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. Risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek için sistematik, disiplinli bir yaklaşım getirerek bir kuruluşun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur."
Faaliyet Alanı	a. FFK'nın İslami ilkeler ve kurallara uyumlu işleyen bir yönetim yapısı olduğunun b. İslami ilke ve kurallara uyum için FFK yönetimi tarafından tasarlanan ve uygulanan yeterli iç kontrollerin varlığının c. İslami finansla özgü riskleri karşılamak için FFK yönetimi tarafından oluşturulmuş yeterli risk değerlendirme kriterlerinin ve risk yönetim mekanizmasının varlığının değerlendirilmesi.	Performans Standardı 2100: İşin Niteliği: İç denetim faaliyeti, sistematik ve disiplinli bir yaklaşım kullanarak yönetim, risk yönetimi ve kontrol süreçlerini değerlendirmeli ve iyileştirmeye katkıda bulunmalıdır. (İşin Niteliği'nin her bir bileşeni hakkında daha fazla ayrıntı standart 2110:Yönetim; standart 2120:Risk Yönetimi ve standart 2130:Kontrol bölümlerinde verilmektedir) Performans Standardı 2220: Görev Kapsamı: "... ilgili sistemler, kayıtlar, personel ve fiziksel özellikler..."
Süreç	a. Planlama. İş faaliyetlerini anlamayı, incelemeyi gerçekleştirmek için gerekli kaynakları belirlemeyi, iş amaçlarını ve kapsamını belirlemeyi, İslami inceleme programlarını hazırlamayı vb. içerir. b. Bilgi ve belgelerin incelenmesi. Belgelerin incelenmesini, analitik incelemeleri, sorgulamaları ve gözlemleri içerir. Bütün bunların çalışma kağıtlarında belgelenmesi gerekir. c. Raporlama. YK'ya ve İDK'na sunulur ve İslami İç denetim birimi başkanı tarafından hazırlanır. d. Takip. Rapor edilen bulgulara ilişkin eylemlerin gerçekleştirildiğinden emin olmak için faaliyetlerin izlenmesidir.	Performans Standartları 2200- Hedefleri, kapsamı ve zamanlamayı içeren bir denetim planı geliştirme. 2240- Çalışma programını geliştirip ve belgeleme. (bu, görev sırasında bilgileri belirlemeye, değerlendirmeye ve belgelemeye yönelik prosedürleri olan denetim programına benzer) 2300- Görevi tanımlayarak, analiz ederek, değerlendirerek, görev hedeflerine ulaşmak için yeterli bilgiyi belgeleyerek temin etmek. 2400- Görev sonuçlarının bildirilmesi/raporlanması. Buna hedefler, kapsam, sonuçlar, tavsiyeler ve eylem planları dahildir. 2500- İç denetim yöneticisi tarafından yönetim eylemlerinin uygulandığını veya üst yönetimin önlem almama riskini izlemek ve sağlamak için bir takip süreci oluşturulması.
Bağımsızlık ve Objektiflik	İslami iç denetim birimi, a. Kurumsal statü olarak, iç denetim biriminden düşük değildir. b. Tüm yönetim seviyeleri, İDK ve dış denetçilerle doğrudan ve düzenli iletişim kurulmalıdır. c. Tüm belgelere, raporlara vb. erişilebilir olmalıdır. d. İslami iç denetim başkanı YK'ya karşı sorumludur. e. Başkan, denetimin tam kapsamını, İslami iç denetim raporlarının yeterli şekilde değerlendirilmesini, denetim tavsiyelerine ilişkin eylemi sağlamalıdır.	Nitelik Standartları 1100- İç denetim yöneticisinin üst yönetime ve yönetim kuruluna doğrudan ve sınırsız erişimi vardır. 1110- İç denetim yöneticisi, Kurul'a işlevsel olarak rapor verir.1111- İç denetim yöneticisi, Kurul ile doğrudan iletişim kurmalı ve etkileşimde bulunmalıdır.
Yetkinlik Gereksinimi	Genel olarak İslami kural ve ilkeleri ile özel olarak İslam hukuku bilgisi.	Nitelik Standartları 1210: İç denetçiler, bireysel sorumluluklarını yerine getirmekiçin gereken bilgi, beceri ve diğer yeterliliklere sahip olmalıdır.
Denetim yaklaşımı	Standart, hangi denetim yaklaşımının kullanılacağını özellikle belirtmemiştir. "...İslami finansla özgü riskleri karşılamak için FFK yönetimi tarafından oluşturulmuş yeterli risk değerlendirme kriterlerinin ve risk yönetim mekanizmasının varlığı sağlanmalıdır."	Nitelik Standartları 1220.A3: İç denetçiler, amaçları, faaliyetleri veya kaynakları etkileyebilecek önemli risklere karşı tetikte olmalıdır. Performans Standardı 2010: Planlama İç denetim yöneticisi, iç denetim faaliyetinin önceliklerini belirlemek için risk bazlı bir plan oluşturmalıdır.

Kaynak: IIA (2017); AAOIFI (2019)

Tablo 1 incelendiğinde, AAOIFI ve ISPPIA'nın her ikisinin de iç denetime ilişkin ayrıntılı ve spesifik bir rehberlik sağladığı görülmektedir. İç denetimin amacı açısından her iki düzenleme de iç denetimin hedeflere ulaşma konusunda makul güvence sağlama ortak amacında hemfikirdir. Ancak buradaki farklılık faizsiz finans kurumları için nihai hedefin İslami ilke ve kurallara uygunluk olmasından kaynaklanmaktadır. AAOIFI ve ISPPIA tarafından hem İslami iç denetimin hem de geleneksel iç denetimin alanı yönetim yapısının, iç kontrollerin ve risk yönetim mekanizmalarının incelenmesi şeklinde belirtilmiştir. Ancak AAOIFI'den farklı olarak ISPPIA'nın "Performans Standardı" başlıklı standartlarında her bir faaliyet alanına ilişkin ayrı standarda ve çok daha fazla ayrıntıya yer verilmiştir. İç denetim süreci her iki düzenlemede de Planlama-Bilgi ve Belge Temini-Raporlama- Takip şeklinde açıklanmıştır. Raporlama aşamasında AAOIFI standardında yönetim kurulu yanında İslami denetleme kuruluna da raporlama gerekliliği vurgulanmıştır. Bağımsızlık ve objektiflik konusunda AAOIFI İslami iç denetim biriminin organizasyon yapısı içindeki statüsünü net bir şekilde belirtmiştir. FFK'larda ayrı bir İslami iç denetim birimi bulunması durumunda statüsü iç denetim birimi ile denktir. İslami iç denetim biriminin tüm yönetim seviyeleriyle iletişimi ve tüm bilgi, belge ve raporlara erişebilirliği konusundaki düzenlemeler AAOIFI ve ISPPIA'da paraleldir. AAOIFI ek olarak bağımsızlık açısından İslami iç denetim biriminin İslami denetleme kurulu ile ilişkilerine de değinmiştir. İç denetçilerin yetkinliği konusundaki düzenlemeler faizsiz finans sisteminin doğası gereği farklılık göstermektedir. ISPPIA'da belirtilen yetkinlik şartlarına ek olarak İslami iç denetçi için İslami denetime özgü gereklilikler de belirtilmiştir. İki düzenleme arasında göze çarpan en önemli fark denetim yaklaşımı açısındandır. ISPPIA "Nitelik Standartları"nda ve "Performans Standartları"nda risk bazlı bir denetim yaklaşımı benimsediğini açıkça ifade etmiştir. AAOIFI ise hangi denetim yaklaşımı kullanılacağı konusunda açık değildir. Ancak İslami iç denetimin FFK'nın risk profili hakkında bilgiye sahip olması gerektiğine ve risk yönetim mekanizmasının varlığının sağlanmasına atıfta bulunulduğundan; standardın genelinden riske dayalı denetim anlayışının benimsendiği sonucu çıkarılabilir (Arwani, 2018: 185).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

FFK'ların finansal operasyonlarında İslami ilkelere uyum prensibi, kurumsal yönetim mekanizmaları açısından geleneksel finans kurumlarına kıyasla bazı ek yönetim unsurlarını gerekli kılmaktadır. FFK'larda İslami uyumu sağlamada en yüksek sorumluluk İslami denetleme kurullarındadır. Ayrıca FFK'ların İslami denetleme kurulu tarafından uygulanan İslami denetim sürecini desteklemek için kendi İslami iç denetim birimlerini oluşturmaları gerekmektedir.

İslami iç denetim, FFK'larda İslami ilke ve kurallara uyumu temin etmek ve finansal sistemin hesap verebilirliğini ve şeffaflığını sağlamak için temel bir kurumsal yönetim fonksiyonudur. İslami iç denetimin temel amacı FFK yönetiminin İslami ilke ve kuralların uygulanmasına ilişkin sorumluluklarını yerine getirdiğine dair makul güvence sağlamaktır. Bu kapsamda İslami iç denetimin İslam temelli bir yönetim yapısı, iç kontrol mekanizması ve İslami risk yönetimi konularında da güvence sağlaması gerekmektedir.

Dünyada İslami iç denetim uygulamaları konusunda en kapsamlı kılavuz rehber olarak İslami Finansal Kurumlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu'nun (AAOIFI) standartları kabul edilmektedir. "İslami İç İnceleme" başlıklı 3 no'lu kurumsal yönetim standardı 1999 yılında yayınlanmış ve 2019 yılında yayınlanan "İslami İç Denetim" başlıklı 11 no'lu kurumsal yönetim standardı ile revize edilmiştir. Standart; kalite kontrol, etik gereklilikler, hedefler ve organizasyon yapısının yanı sıra, İslami uygunluk amaçlı iç denetim için temel prosedürlere, dokümantasyona ve raporlama ile iç denetçilerin mesleki gerekliliklerine yer vermektedir. İslami finans sektöründe FFK'ların kurumsal yönetim yapısının yeni bir konu olduğu dikkate alındığında, AAOIFI'nin İslami iç

denetim standartlarının FFK'ların İslami iç denetim uygulamalarında tek düzeliği sağlamayı hedeflediği görülmektedir.

AAOIFI standartları çerçevesinde İslami iç denetim ile IIA tarafından Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi (IIPF) kapsamında yayınlanan Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları (ISPPA) çerçevesinde geleneksel iç denetim anlayışı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar aşağıdaki ana başlıklar halinde özetlenebilir:

1- Amaç: Her iki denetim anlayışı da belirlenen hedeflere ulaşma konusunda makul güvence sağlamayı amaçlarken; İslami iç denetim ile geleneksel iç denetimin temel farklılığı iç denetim faaliyetinin yürütüldüğü kurumun nihai amacından kaynaklanmaktadır. FFK'larda İslami uyum amacının gerçekleştirildiğine dair ek bir güvence sağlama işlevi olan İslami iç denetim fonksiyonu bu yönüyle geleneksel iç denetim fonksiyonundan farklılaşmaktadır.

2- Faaliyet Alanı: Hem İslami iç denetimin hem de geleneksel iç denetimin faaliyet alanı yönetim yapısının, iç kontrollerin ve risk yönetim mekanizmalarının değerlendirilmesini kapsamaktadır. Ancak düzenlemelerin içeriği açısından değerlendirildiğinde ISPPA'nın iç denetimin faaliyet alanı konusunda AAOIFI'ye göre daha detaylı bir rehberlik sağladığı, her bir faaliyet alanının ayrı standartlar ile düzenlendiği görülmektedir.

3- Süreç: Her iki düzenlemede de benzer şekilde iç denetim süreci Planlama- Bilgi ve Belge Temini-Raporlama- Takip aşamalarından oluşmaktadır. Düzenlemeler arasındaki en belirgin farklılık raporlama sürecindedir. AAOIFI raporlama aşamasında yönetim kurulunun yanında bir ek yönetim unsuru olarak İslami denetleme kurulu raporlama yapılmasını gerekli kılmakta ve İslami iç denetim başkanı tarafından yapılacak raporlamanın prosedürlerine detaylı şekilde yer vermektedir.

4- Bağımsızlık ve Objektiflik: Hem AAOIFI hem de ISPPA düzenlemelerinde bağımsızlık ve objektiflik konusuna eşit şekilde önem atfedildiği görülmektedir. AAOIFI, ISPPA'dan farklı olarak İslami iç denetim biriminin kurumsal yapı içindeki yerine özellikle vurgu yaparak, FFK'larda ayrı bir İslami iç denetim birimi bulunması durumunda kurumsal statü olarak iç denetim birimine denk olduğunu açık şekilde belirtmektedir. İslami iç denetim ve geleneksel iç denetim birimlerinin tüm yönetim seviyeleriyle iletişimi ve tüm bilgi, belge ve raporlara erişebilirliği konusundaki düzenlemeler AAOIFI ve ISPPA'da paraleldir. AAOIFI, ISPPA'dan farklı olarak bağımsızlık açısından İslami iç denetim biriminin İslami denetleme kurulu ile ilişkilerini de düzenlemektedir.

5- Yetkinlik Gereksinimi: Faizsiz finans sisteminin doğası gereği İslami iç denetçilerin yetkinliği konusundaki düzenlemeler farklılık göstermektedir. İslami denetime özgü İslami bilgi ve birikim gereklilikleri AAOIFI standartlarında ISPPA'da belirtilen yetkinlik şartlarına ek olarak belirtilmektedir. Ayrıca özellikle İslami iç denetim birim başkanının yetkinlik gereksinimlerine standartta detaylarıyla yer verilmektedir.

6- Denetim Yaklaşımı: AAOIFI ve ISPPA düzenlemeleri arasında dikkat çeken en önemli farklılık denetim yaklaşımı açısındandır. ISPPA risk tabanlı denetimi benimsediğini hem "Nitelik Standartları"nda hem de "Performans Standartları"nda açıkça vurgulamaktadır AAOIFI düzenlemeleri ise açıkça bir denetim yaklaşımı ifade etmemektedir. Ancak İslami iç denetimin FFK'nın risk profili hakkında bilgiye sahip olması gerektiğine ve risk yönetim mekanizmasının varlığının sağlanmasına atıfta bulunduğundan, standardın geneli risk bazlı denetim yaklaşımının tercih edildiği şeklinde yorumlanabilir.

Yukarıdaki hususlar dikkate alındığında; FFK'ların İslami iç denetimin, geleneksel iç denetim anlayışından farklılaştığı noktaları dikkate alarak bütüncül bir denetim anlayışı geliştirmesi sektörün devamlılığı açısından son derece önemli olmaktadır. Türkiye'de FFK'ların İslami iç denetimi henüz çok yeni bir konu olduğundan; sektör uygulamalarında standardizasyonun sağlanması amacıyla AAOIFI standartlarının benimsenmesi önerilmektedir. Son olarak; AAOIFI standartları doğrultusunda İslami iç denetim sürecinin ve geleneksel iç denetim yaklaşımından ayrılan hususlarının açıklandığı bu çalışmanın, İslami iç denetim uygulamaları için FFK'lar ve düzenleyiciler açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ab-Ghani, N. L., & Abdulrahman, A. R. (2015). Analysis of Shariah audit practices in Islamic banks in Malaysia. *Jurnal Pengurusan*, 43, 107–118.
- Abdulrahman, A. R. (2011). Enhancing the integrity of Islamic financial institutions in Malaysia: The case for the Shariah audit framework. *International Journal of Islamic Finance*, 1, 135–147.
- Abukasim, N. A. (2012). Disclosure of shariah compliance by Malaysian takaful companies. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 1, 20–38.
- Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) (2019). *Governance standards for Islamic financial institutions: internal Shariah auditing*. Bahrain.
- Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) (1999). *Governance standards for Islamic financial institutions: internal Shariah review*. Bahrain.
- Alhabshi, S. M. (2016). *Governing Islamic financial institutions*. New Straits Times. Bahrain.
- Ali, N. A. M., Shahimi, S., & Shafii, Z. (2018). Knowledge, Skills and Characteristics Requirements for Shariah Auditors. *Asian Journal of Accounting and Governance*, 9, 171–185.
- Arwani, A. (2018). Issues and challenges of Shari'ah auditing in Islamic financial institution and corporate governance compliance. *Media Riset Akuntansi, Auditing & Informasi*, 18 (2), 169–186.
- Askari, H., Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2009). *New issues in Islamic finance and economics: progress and challenges*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd.
- Bahari, N.F., & Baharudin, N.A. (2016). Proceeding of the 3rd international conference on management & muamalah (3rd ICOMM), 967–978.
- Bank Negara Malaysia (2010). Shariah governance framework for Islamic financial institutions (SGF). Kuala Lumpur.
- Bank Negara Malaysia (2016). Governor's keynote address at the global Islamic finance forum 5.0: *Future of Islamic finance; delivering actions today for a sustainable tomorrow*" Erişim adresi: <http://www.bnm.gov.my/files/publication/qb/2016/Q2/p6.pdf>.
- Bekkin, R. I. (2014). Features of Shariah supervision in Islamic financial institutions: The modern experience of Muslim and non-Muslim countries. *Bulletin of St. Petersburg University*, 18(2), 169–186.
- Besar, M.H.A., Abdsukor, M.E., Abdulmuthalib, N., & Gunawa, A.Y. (2009). The practice of Shariah review as undertaken by Islamic banking sector in Malaysia. *International Review of Business Research Papers*, 5 (1), 294–306.
- Bloomberg. (2022, 21 Ocak). Erişim adresi: <https://www.bloomberg.com>.
- Bukair, A. A., & Rahman, A. A. (2015). The effect of the board of directors' characteristics on corporate social responsibility disclosure by Islamic banks. *Journal of Management Research*, 7(2), 506–550.
- Dusuki, A.W. (2008). Understanding the objectives of Islamic banking: A survey of stakeholders' perspectives. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 2, 132–148.
- Elad, F., Wong, M. N., & Bongbee, N. (2018). The role of board characteristics in effective corporate governance: The case of airbus group. *International Journal of Social Sciences Perspectives*, 2(1), 87–95.
- Ghani, N.L., Ariffin, N.M. & Abdulrahman, A.R. (2019). The measurement of effective internal Shariah audit function in Islamic financial institutions. *International Journal of Economics, Management and Accounting*, 27(1), 141–165.
- Grassa, R. (2013). Shariah supervisory system in Islamic financial institutions new issues and challenges: A comparative analysis between southeast Asia models and GCC models. *Humanomics*, 29(4), 333–348.
- Hamid, S., Craig, C. & Clarke, F. (1993). Religion: A confounding cultural element in the international harmonisation of accounting. *Abacus*, 29, 131–148.
- Haniffa, R. (2010). Auditing Islamic financial institutions. *QFinance Newsletter*, 1–4. Erişim adresi: <http://www.qfinance.com/auditing-best-practice/auditing-islamic-financial-institutions/>
- Haridan, N. M., Hassan, A. F., & Karbhari, Y. (2018). Governance, religious assurance and Islamic banks: Do Shariah boards effectively serve. *Journal of Management and Governance*, 22(4), 1015–1043.
- Hasan, Z. B. (2009). Regulatory framework of Shariah governance system in Malaysia, GCC countries and the UK. *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 2–3.

- Hasan, Z. (2014). In search of the perceptions of the Shariah scholars on Shariah governance system. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 7(1), 22–36.
- Hood, K. L., & Bucheery, R. (1999). The interaction of financial and religious (Islamic) auditors with reference to the audit expectation gap in Bahrain. *Accounting, Commerce and Finance: The Islamic Perspective Journal*, 3(1-2), 25–58.
- Ibrahim, S. H. M. (2000). The western philosophical assumptions underlying conventional (Anglo-American) accounting. *International Journal of Islamic Financial Services*, 2(2): 19–38.
- Institute of Internal Auditors (IIA) (2017). *International standards for the professional practice of internal auditing* (ISPPIA). Erişim adresi: <https://www.tide.org.tr/file/documents/pdf/UMUC-2017-updated.pdf>.
- Institute of Internal Auditors (IIA) (2016). *International professional practices framework* (IPPF). Erişim adresi: <https://na.theiia.org/standards-guidance/Pages/Guidancesetting-Processes-and-DueDiligence.px>.
- International Shariah Research Academy for Islamic Finance (ISRA) (2013). *Islamic financial system, principles & operations international Shariah research academy for Islamic finance*. Kuala Lumpur, Malaysia.
- Islam K. M. A., & Bhuryan, A.B. (2021). Determinants of the effectiveness of internal Shariah audit: Evidence from Islamic banks in Bangladesh. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(2), 223–230.
- İslami Finansal Kurumlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI). (2022, 02 Şubat). Erişim adresi: <http://aaoifi.com>.
- Kasim, N., & Sulaiman, M. (2009). Shariah auditing in Islamic financial institutions: Exploring the gap Between the “desired” and the “actual”. *Global Economy & Finance Journal*, 2(2), 127–137.
- Kasim, N., & Sanusi, Z. M. (2013). Emerging issues for auditing in Islamic financial institutions: Empirical evidence from Malaysia. *IOSR Journal of Business and Management*, 8(5), 10–17.
- Karim, R.A.A. (1990). The independence of religious and external auditors: The case of Islamic banks. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 3(3), 34–44.
- Khalid, A.A. (2019). Role of audit and governance committee for internal Shariah audit effectiveness in Islamic banks. *Asian Journal of Accounting Research*, 5(1), 81–89.
- Khalid, A., & Sarea, A. (2020). Independence and effectiveness in internal Shariah audit with insights drawn from Islamic agency theory. *International Journal of Law and Management*. Vol.12:142–160.
- Khalid, A.A., Hussin, M.Y.M., Sarea, A., & Shaarani, A.Z.M. (2021). Developmant of Effective Internal Shariah Audit Framework Using Islamic Agency Theory. *Asian Economic and Financial Review*. 11 (8), 682–692.
- Khan, M.A. (1985). Auditing in Islamic framework. *Hamdard Islamicus*, 8(4), 65–76.
- Khan, M. A. (1985). Role of the auditor in an Islamic economy. *Journal of Research in Islamic Economics*, 65–76.
- Masruki, R., Hanefah, M.M., & Dhar, B.K. (2020). Shariah governance practices of Malaysian Islamic banks in the light of Shariah compliance. *Asian Journal of Accounting and Governance*, 13, 91–97.
- Mirza, M., & Baydoun, N. (1999). Do Islamic societies need their own accounting and reporting standards. *Journal of the Academy of Business Administration*, 4(2), 39–45.
- Mohd, H. H.M., Shafii, Z., Salleh, S., & Zakaria, N. (2012). *Governance and Shariah audit in Islamic financial institutions*. Negeri Sembilan University Sains Islam. Malaysia.
- Nugraheni (2012). Kebutuhan dan tantangan audit Syariah dan auditor Syariah. *Jurnal Ekonomi & Keuangan Islam*, Indonesia, 2(1), 76–88.
- Novikova, I.V., & Kharisova, F.I. (2019). Standardization of internal Sharia audit. *Periodico do Nucleo de Estudos*, 8(7), 358–368.
- Prakosa, N. I., & Zuchri, L. (2011). Shariah compliance audit: Islamic corporate governance. *Jurnal Ekonomi & Keuangan Islam*, 1(1), 79–87.
- Puspitasari, L.L., & Handayani, W. (2020). Do the characteristics of internal audits and compliance functions affect Sharia compliance?. *Journal of Indonesian Economy and Business*, 35(2), 97–111.
- Rahman, A. R. A., & Rahim, A. (2011). Enhancing the integrity of Islamic financial institutions in Malaysia: The case for the Shari'ah audit framework. *International Journal of Islamic Finance*, 3(1), 135–147.
- Rahman, A. A., & Bukair, A. A. (2013). The influence of the Shariah supervision board on corporate social responsibility disclosure by Islamic banks of gulf co-operation council countries. *AJBA*, 6(2), 187-268.

- Sarea, A. M., & Hanefah, H. M. 2013. The need of accounting standards for Islamic financial institutions. *International Management Review*, 9(2), 50–59.
- Shafii, Z., & Salleh, S. (2010). Enhancing governance, accountability and transparency in Islamic financial institutions: An examination into the audit of Shariah internal control system, *Malaysian Accounting Review*, 9(2), 23–42.
- Shafii, Z., Salleh S., & Shahwan, S. (2010). Management of Shariah non-compliance audit risk in the Islamic financial institutions via the development of Shariah compliance audit framework and Shariah audit programme. *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 2(3), 3–16.
- Shafii, Z., Salleh, S., Mohd, H. M., & Jusoff, K. (2013). Human capital development in Shariah audit. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 13, 28–34.
- Yahya, Y., & Mahzan, N. M. (2012). The role of internal auditing in ensuring governance in Islamic financial institution. *Kuala Lumpur, Malaysia*. 5 (3), 121–146.
- Zainuldin, M. H., Lui, T. K., & Yii, K. J. (2018). Principal-agent relationship issues in Islamic banks: A view of Islamic ethical system. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 25, 126–135.
- Zakaria N., Ariffin N.M., & Abidin H.Z. (2019). Internal Shariah audit effectiveness and its determinants: Case of Islamic financial institutions in Malaysia. *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 12, 8–28.

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları : 1.yazarın katkı oranı: %50, 2. yazarın katkı oranı: %50

Çıkar Beyanı : Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study

Author Contributions : 1st author's contribution rate: 50%, 2nd author's contribution rate: 50%

Conflict of Interest : There is no conflict of interest between the author
